

SOC119: ÚVOD DO SOCIOLOGIE PRO NESOCIOLOGY

10. Člověk a sociální prostor.

23. 4. 2007

Jaro 2006/2007

Město v tradičních společnostech

- Malá rozloha a nízký počet obyvatel
- Vnější hradby, vnitřní segregace různých částí, malé množství ulic
- Spojení místa bydliště a místa práce
- Řídká síť silnic mezi městy (vojáci, obchodníci)
- Malý vliv na venkovské zemědělské oblasti, sporadický styk s venkovskými obyvateli, rozdíly v životním stylu
- Převážná většina obyvatelstva žijící mimo města

Urbanizace

- **Urbanizace** = proces rozvoje měst a městské kultury života
- V demografickém smyslu znamená *urbanizace* jednak *zmnožení* bodů koncentrace obyvatelstva (tj. měst), jednak jejich *zvětšování* → rostoucí podíl městského obyvatelstva
- Ziolkowski: různé typy (dimenze) urbanizace:
 - a) *ekonomická* – růst počtu osob zaměstnaných mimo zemědělství
 - b) *demografická* – stěhování z venkova do měst
 - c) *prostorová* – změna hmotného a prostorového uspořádání sídel
 - d) *sociální* – osvojování si městského způsobu života
- Urbanizace představuje jeden z dílčích procesů v rámci širokého komplexu procesů nazývaného **modernizací** (vedle industrializace, sekularizace apod.)

Moderní města

- Všechny moderní společnosti jsou značně urbanizovány.
- **Velkoměsto** = sídlo, v němž žije více než 500 000 obyvatel
- **Konurbace** = shluky měst vytvářející rozsáhlé zastavěné oblasti
- **Aglomerace** = seskupení několika vzájemně těsně propojených sídel (územně, ekonomicky a sociálně), v němž je jedno sídlo *dominantní* a tvoří *centrum*
- **Megalopolis** = úzké prostorové propojení velkoměst (např. východní pás USA)
- V současnosti se masivní urbanizace odehrává i v zemích tzv. Třetího světa

Urbanismus a městský život

- *Velkoměstský způsob života* s sebou přinesl jistá specifika a jisté nové rysy (viz G. Simmel)
- **Urbanismus** – lze rozlišit dva základní významy:
 - 1) *ne-sociologický* → soubor názorů, metod a postupů uplatňovaných při vytváření sídel (měst)
 - 2) *sociologický* → sociální organizace a způsob života měst
- *Hodnocení života* ve velkoměstech se lišila: symbol civilizace a zdroj dynamiky a kulturní tvořivosti versus odcizený a nezdravý prostor plný sociálně patologických jevů.

Chicagská škola a ekologie města

- Chicago jako sociologická laboratoř (20. – 40. léta 20. stol.) → kvantitativní i kvalitativní zkoumání města a problémů s ním spjatých
- R. E. Park, E. Burgess, L. Wirth
- **Sociální ekologie** = studium procesů vzájemného přizpůsobování se mezi lidskými společenstvími a jejich fyzikálně prostorovým prostředím
- **Ekologie města** – aplikace principů přírodovědné ekologie na oblast lidských sídel („ekosystém“, „nika“)
- Rozvoj jednotlivých čtvrtí a částí města odráží způsoby adaptace jeho obyvatel a jejich zápas o živobytí.
- Model koncentrických kruhů a oblast *vnitřního města (inner city)*

Urbanismus jako způsob života (Wirth)

- Velkoměsto charakterizuje situace, kdy vedle sebe žije velké množství lidí v těsné blízkosti, aniž by se přitom osobně znali (x venkov) → *neosobnost*
- Vztahy mezi obyvateli měst jsou spíše *zběžného* a *účelového* charakteru (→ role).
- Prostředí města charakterizuje vysoká míra *mobility* a *soutěživosti*.
- **Urbanismus** jako způsob života se netýká jen části společnosti (tj. města), ale vyjadřuje a ovlivňuje povahu *širšího sociálního systému* moderní společnosti.
- Kritika Wirtha: nadhodnocení neosobnosti a přílišná generalizace

Současné teorie urbanismu

- Urbanismus není nezávislým a „přirozeným“ procesem a musí být analyzován v souvislosti s hlavními typy politických a ekonomických změn.
- **D. Harvey** – urbanismus je součástí cíleně vytvářeného prostředí, jež vzniká v důsledku rozšíření průmyslového kapitalismu
- V moderním urbanismu dochází ke kontinuální *restrukturalizaci prostoru* → zásahy státu, velkých firem a soukromých investorů
- **M. Castells** – struktura města je *symbolickým a prostorovým vyjádřením celospolečenských procesů*
- Město jako integrální součást vývoje *hromadné spotřeby*, která je výrazným rysem průmyslového kapitalismu

Trendy vývoje měst na Západě

- **Suburbanizace** = proces vytváření a osídlování předměstí (zastavěných území přiléhajících k městu)
- Úpadek vnitřních měst – důsledek suburbanizace
- Finanční krize měst – vliv rostoucího počtu chudých a nezaměstnaných
- „Recyklace“ městských čtvrtí – renovace starých budov pro nové, zcela odlišné účely (→ **gentrifikace**)

Města v globální perspektivě

- Při urbanistických analýzách je třeba brát v úvahu souvislosti mezi *lokálními* a *globálními* faktory.

- Logan, Molotch – 5 typů měst podle *vztahu k nadnárodnímu systému ekonomických vazeb*:
 - 1) řídicí centra
 - 2) inovační centra
 - 3) modulová výrobní místa
 - 4) překladiště pro tzv. Třetí svět
 - 5) „města důchodců“

- **globální město** (S. Sassenová) – 4 hlavní rysy:
 - a) centrum řízení globální ekonomiky
 - b) sídlo hlavních finančních společností a firem poskytující spec. služby
 - c) místo výroba a inovace v nových odvětvích průmyslu
 - d) trh produktů daných finančních společností a firem

Problémy urbanizace Třetího světa

- Rychle rostoucí velkoměsta Třetího světa se významně liší od měst v průmyslových zemích → osídlování okrajových částí chudými migranty
- V žebříčku nejlidnatějších měst světa se čím dál více prosazují právě velkoměsta Třetího světa → hrozba *přelidnění* (vysoká porodnost + migrace z venkova)
- Problémy Třetího světa se týkají i tzv. vyspělého průmyslového světa → masová migrace, hrozba válečných konfliktů

Masová komunikace

- Systém **masové komunikace**, který zaznamenal rozmach v moderních společnostech, vznikl v důsledku *technologické revoluce* v oblasti přenosu informací.
- Jejich základním znakem je schopnost ovlivni široké, tj. *masové publikum*.
- Masmédia jsou založena na dělbě práce mezi vrstvou odborníků, jejichž profesí je zprostředkovávání komunikace a jejím prostřednictvím ovlivňování masy obyvatelstva.
- **Populární kultura** = forma zábavy (kultury), na níž participuje masové publikum (konzumenti)

Analýza masové komunikace

- Komunikační akt popíšeme dostatečně tehdy, odpovíme-li si na otázky: *kdo, co, jak, komu a s jakým účinkem* sděluje →
 1. analýza komunikátora
 2. obsahová analýza sdělení
 3. analýza komunikačních médií
 4. rozbor publika
 5. analýza účinků komunikace

- V moderní společnosti opírající se o masmédia přenáší štáb profesionálních komunikátorů zprávy informačního charakteru skrze neosobní média relativně diferencované mase publika

Masová média a šíření informací

- Masová média (jejich provozovatelé) nejsou často mocensky indiferentní institucí a stojí ve službách toho, kdo kontroluje společenský systém (soukromá x veřejnoprávní média)
- Kontrola masmédií souvisí se strukturou vlastnictví v dané společnosti, s typem politického režimu, vlivem nátlakových skupin apod.
- **„Mediální imperialismus“** – vyplývá z privilegovaného postavení vyspělých průmyslových zemí (zejména USA) v mediální produkci a distribuci v globalizovaném světě
- Problém zpravodajství – fakt, že světová zpravodajství jsou pod kontrolou velkých západních agentur, vede k tomu, že ve sdělovaných informacích může převažovat „perspektiva západního světa“.

Obsah sdělení

- Klasifikace obsahů sdělení (Eisenstadt):
 - 1) technicko-instrumentální obsahy
 - 2) obecně-kognitivní obsahy
 - 3) normativní obsahy

- *Glasgowská skupina* – analýza zpravodajského vysílání → „špatné zprávy“

- Problém *objektivity a nezájatosti*, resp. (ne)ideologičnosti informací šířených masovými médii

Prostředky masové komunikace

- Rozmach masmédií se datuje do 19. století – rozvoj tisku
- Předpoklady rozvoje masmédií:
 - 1) Rozšíření gramotnosti v širších vrstvách
 - 2) Zvýšená prostorová koncentrace potenciálního publika
 - 3) Demokratické společnosti → veřejnost
 - 4) Vynoření se sféry volného času
 - 5) Technická a technologická úroveň
- **McLuhan** – sdělovací prostředek je sám o sobě sdělením („*the medium is the message*“) → povaha masmédií ovlivňuje strukturu a podobu společnosti
- „Horká“ a „studená“ média (McLuhan) – podle míry participace příjemce

Publikum a účinky masové komunikace

- „Mýtus“ o všemocnosti médií a publiku jako atomizované mase
- Koncept **názorových vůdců** a model **dvoustupňové komunikace** → sdělení probíhá nejprve od médií k názorovým vůdcům a až od nich k širšímu publiku
- J. Thompson – kritika pojetí publika jako pasivního příjemce
- *Negativní účinky* médií na publikum – příklad násilí na televizních obrazovkách

Teorie masových médií

- Habermas – masová média a rozvoj **veřejné sféry** (veřejnosti)
- Baudrillard – **hyperrealita** a **simulakra**
- Thompson – 3 typy interakcí:
 - 1) tváří v tvář
 - 2) zprostředkovaná
 - 3) kvazi-interakce

Média v éře globalizace

- McLuhan – elektronická média vytvářejí **globální vesnici** → lidé po celém světě sledují vývoj hlavních světových událostí a stávají se tak všichni jejich spoluúčastníky (svět jako jedno místo)
- Problém nadnárodních mediálních koncernů a otázka regulace masmédií
- Rozvoj nových forem komunikace a masmédií – multimédia, Internet